

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Смоленської Світлани Олексіївни

«АРХІТЕКТУРА АВАНГАРДНОГО МОДЕРНІЗМУ В УКРАЇНІ: ГЕНЕЗА ТА СПАДЩИНА»

подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора архітектури за спеціальністю 18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

Актуальність теми. Архітектурна спадщина 1920-30-х рр. в Україні засвідчує її включеність у загальноєвропейські трансформаційні процеси у всіх сферах суспільного буття першої третини ХХ століття. Причому, суттєві відмінності у цілях, ідеології та детермінантах змін в міжвоєнний період у різних регіонах сучасної української держави (на той час – в Українській РСР, східних воєводствах II-ї Речі Посполитої, жупах Чехословаччини) знаходили своє вираження в універсальних підходах, методах та формах візуалізації, яку пропонувала модерністична епоха. Точніше, один з найяскравіших етапів його розвитку – авангардний. Впродовж тривалого періоду середини – II-ої пол. ХХ століття фрагментарність, вибірковість досліджень або свідоме замовчування, у багатьох випадках – упередженість оцінок масштабів, архітектурної якості, мистецької цінності та суспільної значущості об'єктів, створених впродовж менш ніж двох десятиліть перед Другою світовою війною, не давали можливості скласти цілісне уявлення про спадщину архітектурного авангарду в Україні. Проте, навіть найвідоміші містобудівні ансамблі, комплекси, окремі будівлі у містах колишньої Радянської України, цінність яких у значному ступені визначалась «прив'язкою» до радянської соціалістичної ідеології, трактувались як складова винятково «радянського» (у теперішньому трактуванні - «російського») авангарду.

- розроблена автором історико-архітектурна теорія авангардного модернізму в Україні як унікального явища і, водночас, складової європейського модернізму;
- окреслення типологічних рис і локальних проявів авангардного модернізму в архітектурі та містобудуванні України;
- введення в науковий обіг значної кількості невідомих першоджерел з історії архітектурного авангарду України: проектних матеріалів щодо знакових містобудівних та архітектурних об'єктів у Харкові, Дніпрі, Донецьку та інших містах авторства визначних українських і зарубіжних архітекторів.

Значення результатів даної роботи для теорії і практики. У роботі систематизовано, проаналізовано та осмислено значний масив іконографічних та текстових першоджерел, на підставі яких С.О.Смоленською було сформульовано власну теорію розвитку архітектури та містобудування авангарду на території Радянської України в міжвоєнний період. В цьому полягає непересічна теоретична цінність рецензованої дисертаційної роботи. Опрацьований фактологічний матеріал може бути використаний при підготовці енциклопедичних та довідкових видань з історії архітектури та культурології. Не менш вагомим здобутком є можливість використання результатів дослідження у навчальному процесі у вищих архітектурних школах: при розробці навчальних програм, лекційних курсів, посібників та підручників. Суттєвим є потенціал практичного використання результатів роботи у пам'яткоохоронній галузі як на містобудівному, так і на об'єктному рівнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота включає всі необхідні структурні частини і складається із вступу, п'яти розділів, загальних висновків (299 стор. тексту), списку використаних джерел (711 позицій), 82 рисунків, а також додатків (2 стор.).

У **вступі** дисертації переконливо обґрунтована актуальність роботи, сформульовані основні вихідні положення: мета, завдання, об'єкт та предмет дослідження. Наукова новизна результатів та теоретична та практична значимість роботи визначена достовірно. У розділах роботи та висновках послідовно і логічно розкрито основні результати дослідження.

У першому розділі **«Аналіз наукових досліджень, присвячених авангардній архітектурі 1920 – початку 1930-х рр. в Україні (історіографія)»** представлено науковий апарат дисертації. Автор послідовно аналізує і систематизує внесок зарубіжних та вітчизняних науковців у дослідження суспільно-економічних, історико-культурних передумов зародження, розвитку, ретрансляції ідей авангардного модернізму, в тому числі, на територію України. Окрім того, у розділі запропонована періодизація вітчизняної історіографії архітектури радянського авангарду в Україні, виділено та охарактеризовано п'ять періодів. Акцентовано на залежності наукової фахової оцінки, інтерпретації архітектурної спадщини авангарду від ціннісних суспільних орієнтирів на кожному з історичних етапів.

У другому розділі **«Термінологічний апарат, методика та джерела дослідження, формування гіпотези»** на основі ретельного термінологічного аналізу теоретичних праць зарубіжних та вітчизняних архітектурознавців та культурологів обґрунтовано використання терміну «авангардний модернізм», його універсальність на європейському, регіональному, національному рівнях. Дисертантка вибудовує оригінальну дослідницьку гіпотезу на основі хвильової концепції розвитку суспільства відомого американського соціолога Е.Тоффлера, аргументовано екстраполює її положення на процеси в архітектурі на переломному етапі переходу від аграрної до індустріальної ери, вказує на кореляцію між трансформаційними процесами в суспільстві («внутрішнім кодом») і становленням авангардного модернізму на кожному з названих рівнів. У розділі окреслено методика дослідження, спрямовану на вирішення завдань дослідження і досягнення його головної мети – створення цілісної картини та етапів розвитку авангардного модернізму в архітектурі та містобудуванні України 1920 - поч. 1930-х рр. в його дуальності (феномена та невід'ємної складової загальноєвропейського процесу еволюції культури).

У третьому розділі **«Становлення авангардної архітектури в Україні в контексті західноєвропейських тенденцій: підґрунтя, передумови та витoki»** проаналізовано соціокультурні, економічні та технологічні умови виникнення і

поширення авангардної архітектури у Західній Європі та Україні. Зосереджено увагу на зв'язку між кардинальними суспільними змінами і масштабами архітектурно-містобудівних перетворень у Німеччині, Чехословаччині, СРСР та інших країнах. Автор виділяє шляхи взаємодії світового та архітектурного авангарду України через фахові контакти, розвиток спеціалізованих періодичних видань, конкурсну діяльність, формування національної школи професійних кадрів, а також – окреслює особливості стилістичної палітри в архітектурі України 1920-х рр.

У четвертому розділі **«Архітектура та містобудування України 1920 – початку 1930-х рр. в їх типологічному та соціально-функціональному виразі»** розглядаються основні етапи розвитку архітектурно-містобудівної діяльності, типологія об'єктів архітектурної творчості як візуалізація, символ соціально-політичних змін у державі та республіці. Охарактеризовано етапи формування української містобудівної школи в теоретичному та реалізаційному аспектах (відповідно – імплементація ідей «функціонального міста», розробка нормативної бази проектування міст, створення проектних інститутів та розробка проектів соцміст («Новий Харків», Велике Запоріжжя), генеральних планів багатьох населених пунктів Радянської України, унікальних архітектурних ансамблів та знакових будівель (споруд)). Розглянуто формування структури житлових об'єктів – від житлових комплексів до окремих помешкань в контексті ідеї усупільнення побуту, а також громадських (клубних) будівель. Важливим теоретичним підсумком розділу є встановлення авторкою періодизації розвитку авангардного модернізму в Україні та його сутнісних характеристик.

У п'ятому розділі **«Спадщина авангардного модернізму та її збереження»** С.О.Смоленською окреслено коло проблем, пов'язаних з долею спадщини авангардного модернізму в Україні впродовж ХХ – поч. ХХІ ст., проаналізовано її масштаби, стан існуючих об'єктів в їхній історичній динаміці. Спираючись на закордонний досвід охорони, концептуалізований насамперед у діяльності ЮНЕСКО та ДОКОМОМО, а також окремих держав (Німеччина, Ізраїль, Нідерланди та ін.) дисертанткою сформульовано ряд критеріїв оцінки

досліджуваної архітектурно-містобудівної спадщини та визначено можливі шляхи її збереження.

Наукові результати даного дослідження подані у загальних висновках.

Повнота викладу матеріалу в опублікованих працях за темою дисертації є достатньою, про що свідчить кількість опублікованих праць. Основний зміст та висновки досліджень висвітлені у 38 наукових публікаціях, з них – 19 статей у наукових фахових виданнях України, 8 – у наукових виданнях інших країн. Результати досліджень були оприлюднені на 27 наукових конференціях, конгресах, симпозіумах міжнародного та всеукраїнського рівня (2002-2016 р.р.).

Автореферат повністю відображає основний зміст, положення та висновки дисертації, дозволяє дати оцінку чіткості і логічної послідовності виконання поставлених у роботі завдань. Тому, **ідентичність** змісту автореферату та дисертації не викликає сумніву.

Оцінка мови, стилю та оформлення дисертації й автореферату.

Дисертаційну роботу написано на високому фаховому рівні. Стиль викладення результатів теоретичних досліджень, наукових положень, висновків доступний та забезпечує адекватність їх сприйняття та використання. Слід відзначити якість і детальність опрацювання графічної частини дисертації та підбір джерел дисертаційної роботи. Оформлення дисертаційної роботи та автореферату відповідає вимогам державних стандартів і ДАК МОН України.

Поряд з однозначно позитивною оцінкою роботи в цілому маємо підстави висловити окремі **зауваження** та звернути увагу на деякі **дискусійні моменти**:

1. При формулюванні положень наукової новизни С.О.Смоленська зазначає, що в роботі “встановлено перелік авторів, які внесли вклад у теорію та практику авангардного модернізму в Україні” (с.11). Проте, формування наукового апарату дослідження, в тому числі, ознайомлення з теоретичними та аналітичними працями (а, значить, визначення кола авторів), здійсненими раніше, є невід’ємною частиною будь-якого наукового дослідження.
2. Методика проведення дослідження потребувала б глибшого опрацювання (обґрунтування загальних методичних підходів та специфічних методів,

необхідних для розв'язання завдань саме цієї роботи), зважаючи на складність об'єкту та багатоаспектність його предмету.

3. Заслужує на увагу обґрунтованість дослідницької гіпотези, формулюванню якої присвячений окремий пункт дисертації (п.2.3.). Однак, доцільно було б більше уваги зосередити на аналізі конкретних зв'язків між розлогою аналізованою теорією Е.Тоффлера і структурними, семантичними, морфологічними змінами в архітектурі України впродовж досліджуваного періоду.
4. Для чіткішого з'ясування особливостей розвитку архітектури авангардного модернізму в Радянській Україні 1920-30-х рр. у відповідних територіальних межах, на мою думку, доцільно було б порівняти їх з аналогічними процесами на українських територіях, які перебували у міжвоєнний період у складі інших держав, зокрема II Речі Посполитої. Не обмежувачись лише коротким аналізом розвитку житлового будівництва (п.3.1.8., с.120-122).
5. Бажаним було б використання єдиного підходу до подання цитат в тексті роботи: усі подавати мовою оригіналу або усі – державною мовою.

Втім, зазначені зауваження, на мою думку, не знижують загалом високий науковий рівень виконаного дослідження і принципово не впливають на його позитивну оцінку. В цілому дисертація на тему «Архітектура авангардного модернізму в Україні: генеза та спадщина» є фундаментальною завершеною науковою працею, що сприятиме подальшому розширенню знань про період в історії архітектури України, який відобразив епоху якісних змін у суспільному розвитку в глобальному, континентальному, загальнодержавному контекстах. Виконана праця логічно і чітко структурована, має незаперечну наукову новизну, отримані результати є вагомим внеском у вирішення **важливої наукової проблеми** у сучасному архітектурознавстві – створення цілісної картини розвитку авангардного модернізму в містобудуванні і архітектурі України, що розглядається як своєрідне явище в контексті європейського зодчества. Робота повністю відповідає вимогам, що ставляться до докторських дисертацій відповідно до «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету

проблеми у сучасному архітектурознавстві – створення цілісної картини розвитку авангардного модернізму в містобудуванні і архітектурі України, що розглядається як своєрідне явище в контексті європейського зодчества. Робота повністю відповідає вимогам, що ставляться до докторських дисертацій відповідно до «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567, а її автор – **Смоленська Світлана Олексіївна** – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора архітектури за спеціальністю 18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури.

Доктор архітектури, доцент,
завідувач кафедри архітектури та
серєдовищного дизайну Національного
університету водного господарства
та природокористування, м. Рівне

О.Л.Михайлишин

Підпис О.Л.Михайлишин засвідчую.

Вчений секретар НУВГП

В.І.Давидчук

12 червня 2017 р.

